

<https://jas.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Applied Sociology

E-ISSN: 2322-343X

Vol. 36, Issue 2, No.98, 2025, pp 21-40

Received: 04.10.2024 Accepted: 13.01.2025

Research Paper

Exploration of the Motivating and Controlling Contexts of Childbearing in Yazd City

Maliheh Alimondegari *

Associate professor in Demography, Faculty of Social Sciences, University of Yazd, Yazd, Iran
m.alimondegari@yazd.ac.ir

Ahmad Kalateh Sadati

Associate professor in Sociology, Faculty of Social Sciences, University of Yazd, Yazd, Iran
asadati@yazd.ac.ir

Hamideh Shiri Mohammad Abaad

Assistant professor, Faculty of Social Sciences, University of Yazd, Yazd, Iran
hamideh_shiri70@yahoo.com

Zahra Falakodin

Ph.D., Faculty of Social Sciences, University of Yazd, Yazd, Iran
zahra.falakodin93@gmail.com

Foruzandeh Kalantari

Master of Public Health (MPH), field of Reproductive Health, Shahid Sadoughi University of Medical Sciences and Health Care Services, Yazd, Iran
fokalantari@gmail.com

Introduction

Population dynamics and childbearing are among the most pressing social issues in Iran today. Childbearing is a critical factor in population studies and holds significant importance in social and cultural discourse. Fertility is one of the three key elements driving demographic change, which is influenced by various economic, social, and demographic factors that shape couples' decisions about childbearing and women's reproductive behaviors. Throughout history, fertility trends have evolved from traditional to modern societies shaped by numerous influences. As a social phenomenon, fertility occurs within a specific socio-cultural context where culture and institutional frameworks establish the values and norms surrounding it. Iranian society has experienced profound transformations across social, cultural, economic, and demographic dimensions. One notable development is the rapid decline in fertility rates, which has been observed across all provinces, both urban and rural. These demographic shifts, particularly the decline in fertility, have significant implications for the age structure of the population. A decreasing total fertility rate may diminish the economic and social vitality of society by reducing the overall population and increasing the proportion of elderly individuals, thereby posing challenges to the labor force. Iran is one of the few countries, which has undergone a demographic transition in a remarkably short period, with a significant decline in overall fertility rates in recent decades. This study was qualitative in nature and was conducted in Yazd City during 2022-2023. Its objective was to explore and identify the motivational and restrictive factors influencing childbearing decisions among citizens.

Materials & Methods

To conduct this research and gather participants' insights for theoretical analysis, a data-based theory approach (drawing on Charms' structuralist methodology) was utilized as a qualitative and interpretive framework. The study involved 25 women from Yazd, with whom semi-structured interviews lasting between 80 and 120 minutes were conducted. The collected data were subsequently coded and organized to develop key concepts.

Discussion of Results & Conclusion

Data analysis revealed that participants expressed a desire to have children; however, their current life circumstances had hindered them from achieving this goal. From the analysis, 6 subcategories emerged: "childbearing as an opportunity to escape challenges", "creating meaning in life", "parental gender preference", "educational concerns", "rapid lifestyle changes among the younger generation", and "viewing children as an economic burden". These subcategories were

* Corresponding author

Alimondegari, M., Kalateh Sadati, A., Shiri Mohammad Abaad, H., Falakodin, Z. & Kalantari, F. (2025). Exploration of the motivating and controlling contexts of childbearing in Yazd City. *Journal of Applied Sociology*, 36(2), 21-40. <https://doi.org/10.22108/jas.2025.142957.2563>.

2322-343x / © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<https://doi.org/10.22108/jas.2025.142957.2563>

subsequently grouped into 2 main categories: "significant implications of childbearing" and "obstacles and risk perceptions". The findings indicated that the intention to bear children was influenced by the social context, in which individuals lived, affecting their subjective beliefs. Additionally, this intention faced various challenges and concerns, which diminished the participants' motivation and negatively impacted their aspirations. Addressing the challenges of childbearing requires a multifaceted approach, considering factors, such as unstable economic conditions, social pressures, and cultural frameworks. Therefore, it is recommended that policymakers and family planning strategists develop population policies that reflect the demographic realities of Iranian society, analyze the shortcomings of existing family planning programs, and assess their impacts. Such an approach would empower women to make informed decisions regarding their preferences and aspirations for childbearing. Policymakers should leverage the capabilities of media and mass

communication to promote population policies that encourage childbearing through compelling messaging, fostering positive perceptions among the public. Furthermore, they must remain steadfast in their commitment to implementing the promised incentives. Policies should also address economic inequalities, emergence of unstable employment conditions, evolving gender roles, increasing economic responsibilities of mothers, and the rising housing costs that many families find unaffordable. Additionally, they should consider the diverse preferences individuals have concerning the timing and number of children they wish to have. Future research should explore the effectiveness of policies aimed at encouraging childbearing and protecting the population, particularly from the perspectives of stakeholders and implementers in Iran.

Keywords: Childbearing, Motivational Context, Risk Perception, Grounded Theory, Yazd City.

مقاله پژوهشی

کاوشی در بسترهای انگیزه‌بخش و کنترلگر فرزندآوری در شهر یزد

ملیحه علی‌مندگاری^{ID*}، دانشیار جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

m.alimondegari@yazd.ac.ir

احمد کلاته ساداتی، دانشیار جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

asadati@yazd.ac.ir

حمیده شیري محمدآباد، استادیار دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

hamideh_shiri70@yahoo.com

زهرا فلک‌الدین، پژوهشگر پسادکتری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

zahra.falakodin93@gmail.com

فروزنده کلاتتری، پزشک Mph سلامت باروری، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید صدوقی یزد، یزد، ایران

fokalantari@gmail.com

چکیده

جمعیت و فرزندآوری یکی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی حال حاضر در ایران است. پژوهش حاضر مطالعه‌ای کیفی است که در سال ۱۴۰۱-۲ در شهر یزد و با هدف کشف و شناسایی زمینه‌ها و بسترهای انگیزه‌بخش و کنترلگر فرزندآوری در بین شهروندان انجام گرفته است. به‌منظور اجرای این پژوهش و دستیابی به تفسیرهای مشارکت‌کنندگان و تحلیل نظری آن، از نظریه داده‌بنیاد (رویکرد برساخت‌گرایی چارمز) به‌عنوان یکی از روش‌های کیفی و تفسیری بهره گرفته شد. مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر ۲۵ نفر از زنان شهر یزد بودند که با آنها مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته ۸۰ تا ۱۲۰ دقیقه‌ای انجام گرفت و سپس داده‌ها به‌منظور ساخت مفاهیم، کدگذاری و ارائه شد. دلالت‌های معنا‌بخش فرزندآوری و موانع و ادراک مخاطره از مقولاتی است که در این ارتباط استخراج شد و کدهای متمرکز پژوهش عبارت بودند از: فرزندآوری به‌مثابه فرصت رهایی‌بخشی از چالش‌ها، معنا‌بخشی به زندگی، ترجیح جنسی والدین، نگرانی‌های تربیتی، تغییرات سریع سبک زندگی نسل جوان و تلقی فرزند به‌مثابه باری اقتصادی. نتایج پژوهش نشان داد قصد فرزندآوری تابعی از زیست جهان اجتماعی است که بر باور ذهنی کنشگران اثرگذار است؛ علاوه‌براین قصد فرزندآوری با چالش‌ها و نگرانی‌هایی روبه‌رو شده و انگیزه سوژه‌ها را کاهش داده است، به‌گونه‌ای که بر عوامل انگیزه‌بخش نیز سایه افکنده است.

واژه‌های کلیدی: فرزندآوری، بستر انگیزه‌بخش، ادراک مخاطره، نظریه داده‌بنیاد، شهر یزد

* نویسنده مسئول:

علی‌مندگاری، ملیحه، کلاته ساداتی، احمد، شیري محمدآباد، حمیده، فلک‌الدین، زهرا و کلاتتری، فروزنده. (۱۴۰۳). کاوشی در بسترهای انگیزه‌بخش و کنترلگر فرزندآوری در شهر یزد. جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۶(۲)، ۲۱-۴۰. <https://doi.org/10.22108/jas.2025.142957.2563>

مقدمه و بیان مسئله

فرزندآوری^۱ یکی از عوامل مهم در علم جمعیت تلقی می‌شود و ازجمله موضوعاتی است که در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی اهمیت بسزایی دارد. تغییرات جمعیتی به‌ویژه کاهش باروری در ایران به تغییرات زیادی در ساختار سنی جمعیت منجر شده و خواهد شد؛ علاوه‌براین کاهش نرخ باروری کل، می‌تواند با کاهش جمعیت و افزایش تعداد سالمندان بر عدم نشاط اقتصادی و اجتماعی جامعه بیفزاید و دولت را با کاهش نیروی کار مواجه سازد (محمودیان و همکاران، ۱۳۸۸: ۹۰).

ایران ازجمله کشورهایی است که انتقال جمعیتی را طی مدت کوتاهی تجربه کرده و طی دهه‌های اخیر باروری کل کشور کاهش درخور توجهی داشته است؛ به‌طوری‌که در سال ۱۳۸۵ نرخ باروری به پایین‌تر از حد جانشینی (۲/۱ فرزند) و در سال ۱۳۹۰ به ۱/۸ رسید؛ ولی مجدداً در سال ۱۳۹۵ به ۲/۰۱ افزایش یافت. پس از آن مجدداً باروری رو به کاهش رفت و در سال ۱۳۹۸ به سطح ۱/۷ رسیده است. این در حالی است که طبق داده‌های سرشماری میزان باروری کل استان یزد از ۲/۱ در دوره سرشماری ۹۰-۱۳۸۵ به ۲/۴۸ در دوره سرشماری ۹۵-۱۳۹۰ افزایش یافت. الگوی سنی باروری نشان‌دهنده کاهش میزان باروری در همه سنین ازجمله گروه‌های سنی ۲۰-۲۴ و ۲۵-۲۹ و ۳۰-۳۴ ساله است. این تغییر بیانگر کاهش باروری به‌ویژه در میان گروه سنی جوان است که به‌نوبه خود سهم بسزایی در کاهش میزان باروری کشور داشته است (فتحی، ۱۴۰۱). این در حالی است که طبق گزارش سالنامه آمارهای جمعیتی سازمان ثبت احوال کشور در سال ۱۳۹۹ میزان کلی باروری زنان کشور ایران برابر ۱/۵ بوده است و استان یزد با میزان کلی باروری ۱/۸ در دسته استان‌های با میزان باروری کمتر از سطح جانشینی قرارگرفته است (ارحامی، ۱۴۰۱). از دو دهه قبل به این‌سو، شاخص میزان باروری کل در ایران کمتر از دو فرزند بوده است. افزایش میانگین سن فرزندآوری و نیز طولانی‌ترشدن فاصله‌گذاری

میان تولدها، بخشی از تجربه باروری پایین ایران طی این دو دهه بوده است (علیمردیان و همکاران، ۱۴۰۱: ۷۵).

تجارب مربوط به فرزندآوری، از مرحله آگاهی و معناسازی ذهنی درباره فرزند و فرزندآوری تا مرحله تصمیم برای آوردن یا نیاوردن فرزند و همچنین تحقق نیات مرتبط با چنین تصمیماتی همگی طی فرایندهای ذهنی و معنایی و در متن تجارب اجتماعی اقتصادی و فرهنگی زندگی ساخته و برساخته می‌شوند. همین مسئله باعث می‌شود تا شناخت تجارب مربوط به فرزندآوری به شناخت معانی ذهنی، که متن زندگی افراد به آن شکل داده است، منوط باشد (آقایاری هیر و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰).

علاوه‌براین، تصمیم برای فرزندآوری و تعداد مطلوب آن همانند سایر تصمیم‌های افراد در زندگی متأثر از تعادل بین هزینه و فایده قرار دارد (Bellani et al., 2021) و عواقب تصمیم‌گیری درباره باروری در آینده نزدیک یا دور مشخص می‌شود؛ بنابراین، تصمیم به باروری متأثر از آینده است (Ajzen & Klobas, 2013). همچنین از یک طرف فرزندان به‌مثابه یکی از عوامل تثبیت‌کننده زندگی زناشویی زوجین تلقی می‌شوند (Heaton, 1990) و از طرف دیگر به‌عنوان هزینه‌های زندگی قلمداد می‌شوند که به کار خانگی بیشتر، از دست دادن درآمد و ثروت و محدودیت والدین در گذراندن اوقات فراغت دامن می‌زنند (Becker, 1993).

براساس رویکردهای نظری اخیر در علوم اجتماعی که کنش‌های انسانی را متن‌محور و متکثر قلمداد می‌کنند (آقایاری هیر و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰) می‌توان فرض کرد که قصد فرزندآوری خانواده‌ها نیازمند بررسی‌هایی است که بتواند ابعاد اختصاصی این عمل آگاهانه (تمایل داشتن یا نداشتن به فرزندآوری) را در هر متنی درک و شناسایی کند؛ در همین راستا، به‌کارگیری روش‌های کیفی برای فهم و واکاوی تفسیر شهروندان از فرزندآوری ضرورت دارد. باتوجه‌به روند کاهشی باروری در استان یزد، در این مقاله تلاش می‌شود تا با استفاده از رویکردی شناختی به مفهوم فرزندآوری نشان داده

¹ Childbearing

نوگرایی بر این پیش‌فرض مبتنی است که تغییرات عمیقی در نقش‌های جنسیتی به موازات فرایند نوگرایی ایجاد می‌شود و باوجود اینکه جوامع سنتی فرزندآوری را همچون آشپزی و دیگر کارهای خانه وظیفه اصلی زنان می‌دانند، در جوامع مدرن نقش‌های جنسیتی به دلیل انقلاب ساختاری در نیروی کار دستمزدی و فرصت‌های تحصیلی برای زنان تغییر پیدا کرده است (Inglehart & Norris, 2003).

مک‌دونالد^۱ (2000) معتقد است تا پیش از سال ۱۹۵۰ مردان تأمین‌کننده درآمد خانواده تلقی می‌شدند و در بیرون از خانه کار می‌کردند و زنان در درون خانه به امور تربیت و نگهداری از فرزند می‌پرداختند؛ اما امروزه زنان آینده خود را در تشکیل خانواده و فرزندآوری نمی‌بینند و مردان نیز آینده خود را در قالب مردی ترسیم نمی‌کنند که حتماً باید تأمین‌کننده درآمد خانواده باشد. امروزه استانداردهای جدیدی بر افراد مسلط شده و این عوامل باعث کاهش باروری گشته است؛ برای نمونه در ۳۰ الی ۴۰ سال اخیر بیشتر زنان تحصیل‌کرده شدند و ترجیح می‌دهند مانند مردان بیرون از منزل کار کنند؛ از این رو در سنین جوانی مجرد بوده و حتی کسانی که متأهل هستند، ترجیح می‌دهند تا مدت‌ها بچه‌ای به دنیا نیاورند. مردم زمانی تصمیم به فرزندآوری می‌گیرند که منافع آن بیشتر از هزینه‌های آن باشد. درواقع پیش از هر تصمیمی سبک و سنگین می‌کنند و منافع و هزینه‌های آن را به لحاظ روانی و اقتصادی برآورد می‌کنند. این هزینه‌ها می‌تواند شامل هزینه از دست دادن درآمد شخصی، استقلال، وابستگی به همسر و حتی از دست دادن شبکه روابط اجتماعی باشد که تأثیرات عمیقی بر روی شخص خواهند گذاشت.

مدل دیگری که برای تبیین رفتارهای باروری به کار رفته است، نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده^۲ است. براساس این نظریه «قصد»، تعیین‌کننده مستقیم رفتار است که خود متأثر از چند عامل است: اولین عاملی که بر روی قصد افراد برای انجام دادن یا انجام ندادن رفتار تأثیر دارد، نگرش‌ها و گرایش‌ها هستند که

شود که چگونه قصد فرزندآوری شهروندان یزدی بر ساخت می‌شود و بسترهای کنترلگر و انگیزه‌بخش آن چه هستند؟ در این جهت مهم‌ترین سؤال پژوهش حاضر این است که دلالت‌های اجتماعی تمایل یا کنترل فرزندآوری در میان خانواده‌ها چیست.

چارچوب مفهومی

پرداختن به دستگاه‌های نظری مرتبط با موضوع، در تحقیقات کیفی از قبیل مطالعه حاضر عمدتاً به عنوان راهنمای پژوهشگران برای ورود به میدان تحقیق پنداشته می‌شود. با این اوصاف، در این بخش چند نظریه مرتبط با موضوع پژوهش مرور می‌شود تا بتواند به پژوهشگران برای شناخت بهتر موضوع، برای ورود به میدان و انسجام‌بخشی بهتر ذهنی آنها کمک کند.

در تبیین اقتصادی رفتار باروری، بکر (1993) اقتصاددان مشهور بر این باور است که رفتار باروری خانواده‌ها تابع رفتار اقتصادی آنها است. در این نظریه فرزند به مثابه کالای مصرفی تلقی می‌شود که تصاحب آن مستلزم اختصاص پول و زمان از طرف والدین است. همچنین بکر معتقد است افزایش درآمد باعث تغییر در کشش تعداد فرزندان و کیفیت فرزندان می‌شود؛ بنابراین، ثروتمندان تعداد فرزندان کمتر با کیفیت بالا و فقرا فرزندان بیشتر با کیفیت پایین‌تری دارند (Becker et al., 1990).

در نظریه نوگرایی بر تحولات اقتصادی-اجتماعی ناشی از شهرنشینی، صنعتی شدن و دیگر اشکال مدرنیزاسیون (مانند افزایش سطح تحصیلات و کاهش مرگ و میر کودکان) به عنوان عوامل اثرگذار بر کاهش باروری تأکید می‌شود (Good, 1963). از نگاه نوتشتاین، مدرنیزاسیون بسیاری از ارزش‌ها و هنجارهای خانواده‌ها نسبت به فرزندآوری را با تغییر روبه‌رو ساخته است. به عبارتی صنعتی شدن و شهرنشینی به ظهور سبکی از زندگی منجر شده است که گرایش به فرزندآوری را هزینه‌بر می‌سازد و به تدریج ارزش‌های مرتبط به داشتن فرزند زیاد را از بین می‌برد (United Nation, 1990). همچنین رویکرد

¹ McDonald

² The Theory of Planned Behavior

عامل شخصی نیز نامیده می‌شوند (Ajzen, 1987)؛ دومین عاملی که بر روی قصد افراد برای انجام‌دادن یا انجام‌ندادن رفتار تأثیر دارد، هنجارهای ذهنی هستند که مربوط به درک شخص از فشارهای اجتماعی است و افراد را به انجام‌دادن یا انجام‌ندادن کاری سوق می‌دهد (Ajzen & Fishbein, 1972)؛ سومین عاملی که بر روی قصد افراد برای انجام‌دادن یا انجام‌ندادن رفتار تأثیر دارد، مربوط به کنترل رفتاری درک‌شده است. کنترل رفتاری درک‌شده هنگامی تعیین‌کننده رفتار است که منعکس‌کننده کنترل واقعی افراد بر روی رفتار مدنظر باشد؛ زیرا تعدادی از عوامل محیطی و سازمانی وجود دارند که می‌توانند انجام‌شدن رفتاری مشخص را آسان‌تر یا مشکل‌تر سازند (Ajzen, 1987).

پیشینه پژوهش

کلاته ساداتی و همکاران (۱۴۰۳) نشان دادند که موضوع فرزندآوری اگرچه به زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی مربوط است، بیش از آن به سیاست‌گذاری‌های اجتماعی ارتباط دارد. موضوع فرزندآوری همچنین با دیگر نیازها و ضرورت‌های خانواده نظیر مراقبت از کودکان و نیازهای اقتصادی خانواده مرتبط است. ازاین‌جهت پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران از برنامه‌هایی حمایت و پشتیبانی کنند که در این زمینه‌ها به خانواده‌ها کمک می‌کند و نوعی آسایش روانی برای خانواده به همراه می‌آورد. همچنین عسکری‌ندوشن و رازقی‌نصرآباد (۱۴۰۲) با بررسی چالش‌های فرزندآوری نشان دادند که مهم‌ترین چالش‌های مرتبط با فرزندآوری زنان شاغل چالش‌های شغلی (محیط کار)، فرزندپروری، اقتصادی و آموزش فرزندان هستند. براین‌د این شرایط، زنان شاغل را به داشتن فرزند کمتر سوق می‌دهد. در مطالعه‌ای دیگر علیمردیان و همکاران (۱۴۰۱) به این نتیجه دست یافتند که زنان با تحصیلات دانشگاهی، دارای نگرش جنسیتی مدرن، شبکه اجتماعی محدود و احساس ناامنی اقتصادی-اجتماعی زیاد، دیرتر از سایر زنان به فرزند دوم می‌رسند؛ بنابراین،

احتمال بقای تک‌فرزندی بیشتری دارند. همچنین باتوجه‌به ارتباط زیاد بین تأخیر در فرزندآوری با باروری پایین، تأخیر در تولد فرزند دوم از مسائل مهم جمعیتی کشور است. نتیجه بررسی‌های عباسی‌شوازی و همکاران (۱۳۹۹) نیز نشان داد که زنان با سنین پایین، زنان با تحصیلات دانشگاهی، زنان بدون فرزند یا تک‌فرزند و زنانی که تجربه حاملگی در دو سال گذشته نداشته‌اند، بیشتر قصد فرزندآوری دارند. قصد باروری همچنین با امنیت اقتصادی و نگرانی از آسیب‌های اجتماعی مرتبط بود. در پژوهش دیگری که توسط آقایاری‌هیر و همکاران (۱۳۹۵) نیز انجام گرفت، یافته‌ها گویای آن بود که پدیده کم‌فرزندی می‌تواند با استفاده از یک نظام معنایی مبتنی بر مخاطره در چهار بُعد «مخاطره زیبایی/تناسب اندام (شخصی و تعمیم‌یافته)، مخاطره سلامتی (جسمانی، ذهنی-روانی و اجتماعی)، مخاطره اقتصادی (هزینه‌های مستقیم و هزینه فرصت فرزندآوری) و مخاطره قدرت (کودک شهریار) فهمیده شود.

جپاریدزه و سایور^۱ (2024) در مطالعه خویش نشان دادند که نبود مسکن مناسب (مالکیت) شروع فرزندآوری را به تعویق می‌اندازد و در نتیجه تعداد کل فرزندان را کاهش می‌دهد؛ بنابراین، حتی ناتوانی موقت در خرید مسکن، به‌ویژه مشکل در تبدیل شدن به مالک، می‌تواند اثرات طولانی‌مدتی بر ساختار سنی جمعیت داشته باشد. در مطالعه لبانو و جیمسون^۲ (2020) نیز یکی از دلایل اصلی به تعویق انداختن فرزندآوری، تمایل به لذت‌بردن از جوانی و سبک زندگی مختص به آن است. همچنین هنجارهای فرهنگی مانند «مادری تمام‌وقت» بودن که مستلزم سرمایه‌گذاری زیادی روی فرزندان است و می‌تواند بر پیشرفت شغلی زنان تأثیر منفی بگذارد، از دیگر عوامل تعیین‌کننده تأخیر در فرزندآوری تلقی می‌شود. در پژوهشی دیگر فرجکا^۳ و همکاران (2018) به این نتیجه دست یافتند که کشورهای اسکاندیناوی با مشخصه‌هایی نظیر سیاست‌های

¹ Japaridze & Sayour

² Lebano & Jamieson

³ Frejka

حاضر این است که دلالت‌های اجتماعی تمایل یا کنترل فرزندآوری در میان خانواده‌های یزدی چیست.

روش تحقیق

مقاله حاضر، مطالعه‌ای کیفی برگرفته از طرح پژوهشی است که به صورت ترکیبی (کمی و کیفی) در سال ۱۴۰۱-۲ در شهر یزد اجرا شده است. برحسب موضوع بررسی‌شده، پارادایم پژوهش حاضر از نوع تفسیری است، روش‌شناسی آن کیفی است و از میان روش‌های مختلف پژوهش کیفی، از راهبرد نظریه زمینه‌ای استفاده شده است. در این پژوهش باتوجه‌به اینکه قصد فرزندآوری شهروندان باتوجه‌به دیدگاه خود آنها مطالعه می‌شود، از رویکرد نظریه داده‌بنیاد رویکرد ساختارگرایی (چامز، ۱۳۹۷) بهره گرفته شد. نظر به اینکه بسترهای انگیزه‌بخش و کنترلگر افراد را به مثابه برساختی ذهنی در نظر می‌گیریم، رفتار فرزندآوری وضعیتی کاملاً فرایندی تلقی می‌شود و در بستر دیگر فرایندهای اجتماعی قرار می‌گیرد. درواقع نیروهای فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، جمعیتی و فردی بر آن اثر می‌گذارند و سبب تمایل داشتن یا نداشتن به فرزندآوری در بین شهروندان می‌شوند. پس طراحی یک مطالعه زمینه‌ای، لازم و ضروری است. نمونه‌گیری پژوهش حاضر، هدفمند و نظری است. جامعه هدف این پژوهش شهروندان یزدی هستند. نمونه‌ها از خانواده‌های یزدی با وضعیت‌های متنوع فرزندآوری انتخاب شده‌اند. تعداد نمونه‌ها باتوجه‌به اشباع اطلاعات در طول پژوهش ۲۵ نفر هستند. ابزار گردآوری داده‌ها، مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته و به صورت حضوری و براساس پروتکلی مشخص انجام گرفت. مصاحبه‌ها این امکان را به وجود می‌آورد تا افراد بتوانند به راحتی نظرهای خود را حول محور موضوع تحقیق بیان کنند. همچنین مصاحبه‌ها با اجازه پاسخ‌گویان ضبط شد و متوسط زمان هر مصاحبه ۸۰ تا ۱۲۰ دقیقه به طول انجامید.

حمایتی از خانواده، توجه به سلامت مادر و کودک، توجه به حضور زنان در بازار کار و برابری جنسیتی شناخته می‌شوند. این عوامل با نرخ بالای باروری در کشورهای ثروتمند یا حداقل با کاهش کندتر نرخ باروری کلی مرتبط بوده است.

علاوه‌براین، جنگ و هسو^۱ (۲۰۲۰) پژوهشی در حوزه تقسیم کار زوجین و قصد باروری در تایوان انجام دادند و به این نتیجه رسیدند که مشارکت مردان در امور منزل یا مراقبت از کودک تمایل زنان به فرزندآوری را افزایش می‌دهد. در مطالعه‌ای دیگر نجار باغ‌سیاه و اسکافی^۲ (۲۰۱۹) به این یافته‌ها رسیدند که بیش از ۷۰ درصد از مشارکت‌کنندگان تک‌فرزندی را مطلوب تلقی نمی‌کنند و تنها ۳۲ درصد تمایل به داشتن یک فرزند دارند؛ علاوه‌براین، تمایل به فرزندآوری رابطه معناداری با تحصیلات و اشتغال زنان دارد. یافته‌های حاصل از پژوهش نیر^۳ و همکاران (۲۰۱۳) نیز نشانگر آن بود که مشارکت بیشتر مردان در کارهای خانه و رضایت‌مندی آنها از این مشارکت، تمایلات فرزندآوری مجدد زنان و مردان را تقویت می‌کند. همچنین وجود ساعات کاری منعطف برای زنانی که فرزندان بیشتری دارند، بر تمایلات فرزندآوری آنها تأثیر مثبتی بر جای می‌گذارد.

مرور پژوهش‌های صورت‌گرفته در حوزه باروری و فرزندآوری حکایت از تنوعی از تعیین‌کننده‌های جمعیتی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دارد که متناسب با بافت و بستر مورد مطالعه و نیز مخاطبان پژوهش، بر تمایلات و ایدئال‌های فرزندآوری آنان اثرگذار است. باتوجه‌به تغییرات جمعیت‌شناختی دهه‌های گذشته و استمرار باروری پایین، بازنگری در سیاست‌های جمعیتی کشور و تدوین و اجرای موفق هرگونه سیاست جمعیتی برای افزایش میزان ازدواج و سطح باروری مستلزم انجام مطالعات زمینه‌ای در بسترهای گوناگون اجتماعی و فرهنگی به منظور آگاهی از نیات و تمایلات زوجین است. با این هدف، مهم‌ترین سؤال پژوهش

¹ Cheng & Hsu

² Najjar Baghsiah & Eskafi

³ Neyer et al.

⁴ Charmz

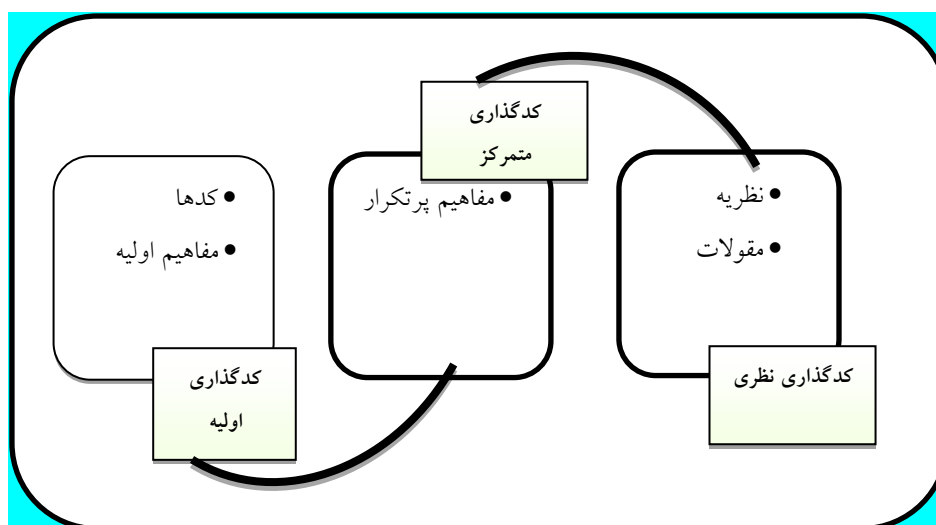
جدول ۱- ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان (اسامی مستعار)

Table 1- Participants characteristics

نام	سن	سن همسر مشارکت‌کننده	سال ازدواج	تعداد فرزندان	تحصیلات	شغل
پریا	۲۱	۲۹	۱۳۹۷	۱ (۱ دختر)	کارشناسی	خانه‌دار
نگار	۲۲	۲۵	۱۳۹۹	بدون فرزند	کارشناسی	دانشجو
لیلا	۲۳	۲۵	۱۳۹۶	بدون فرزند	کارشناسی	خانه‌دار
غزل	۲۵	۳۱	۱۳۹۹	بدون فرزند	کارشناسی ارشد	کارمند
سمیه	۲۷	۳۲	۱۳۹۳	۲ (۱ دختر/ ۱ پسر)	کارشناسی ارشد	خانه‌دار
الهه	۲۶	۲۸	۱۳۹۷	۱ (دختر)	دیپلم	دانشجو
لیدا	۳۰	۳۲	۱۳۹۳	بدون فرزند	دانشجوی دکتری	کارمند
مژگان	۳۱	۳۴	۱۳۹۱	۲ (۱ دختر/ ۱ پسر)	کارشناسی	کارمند
سالومه	۳۲	۳۶	۱۳۹۶	بدون فرزند	دانشجوی دکتری	دانشجو
مرضیه	۳۲	۳۸	۱۳۸۶	۱ (۱ دختر)	کارشناسی	خانه‌دار
نسرين	۳۲	۳۷	۱۳۹۲	۲ (۲ دختر)	کارشناسی	کارمند
ندا	۳۲	۳۴	۱۳۹۶	۱ (۱ پسر)	کارشناسی	خانه‌دار
مرجان	۳۳	۳۵	۱۳۹۱	۲ (۱ دختر/ ۱ پسر)	دانشجوی کارشناسی	خانه‌دار
زکيه	۳۴	۳۵	۱۳۹۸	بدون فرزند	دکتری	دانشجو
محبوبه	۳۵	۳۸	۱۳۸۱	۲ (۱ پسر/ ۱ دختر)	دیپلم	خانه‌دار
فرشته	۳۵	۴۵	۱۳۸۱	۲ (۲ دختر)	کارشناسی ارشد	کارمند
نعیمه	۳۷	۴۲	۱۳۸۴	۳ (۲ دختر/ ۱ پسر)	کارشناسی	کارمند
حمیده	۴۰	۴۱	۱۳۹۹	بدون فرزند	دانشجوی دکتری	دانشجو
بهار	۴۱	۳۹	۱۳۹۷	بدون فرزند	کارشناسی ارشد	کارمند
سحر	۴۲	۵۰	۱۳۹۲	بدون فرزند	دکتری	هیئت علمی
نرگس	۴۴	۴۵	۱۳۸۵	۱ (۱ دختر)	دکتری	هیئت علمی
فهیمة	۴۵	۴۶	۱۳۸۹	۲ (۱ پسر/ ۱ دختر)	دکتری	هیئت علمی
فاطمه	۴۷	۵۳	۱۳۶۷	۳ (۲ دختر/ ۱ پسر)	ابتدایی	خانه‌دار
سمیرا	۵۱	۵۴	۱۳۷۲	۱ (۱ پسر)	دیپلم	خانه‌دار
زهرا	۵۵	۶۲	۱۳۶۴	۱ (۱ دختر)	دیپلم	خانه‌دار

برای انجام تحلیل در این پژوهش، بعد از انجام هر مصاحبه، کل مصاحبه به متن تبدیل شد و فرایند تجزیه و تحلیل به طور هم‌زمان با جمع‌آوری داده‌ها به صورت رفت و برگشتی انجام شد. برای تحلیل داده‌ها نیز از تحلیل خط به خط استفاده شد، کدهای اولیه ایجاد شدند و سپس برای

توسعه مقوله‌ها از کدگذاری متمرکز استفاده شد. لازم است عنوان شود که از بین کدهای اولیه، پرتکرارترین کدها انتخاب و سپس با مقایسه کدبندی‌های انجام‌شده، کدگذاری نظری انجام شد.

شکل ۱- فرایند کدگذاری داده‌ها. (Charmaz, 2014)

Fig 1- The procedure of encoding data

به واسطه تفسیری بودن کار، هیچ نوع مداخله‌ای در فرایند پاسخ‌گویی و القای نظرها انجام نشد و به‌منظور حفظ حریم خصوصی مشارکت‌کنندگان در متن پژوهش، از اسامی مستعار استفاده شد. در این میان مهم‌ترین سؤالات پژوهش عبارت بود از: مهم‌ترین مسائل و مشکلاتی که بیشترین نقش را در تغییر تمایلات باروری زوجین یزدی (به سمت باروری‌های پایین) ایفا می‌کند چیست؟ انگیزه شما از فرزندآوری چه بوده است؟ فرزند برای شما چه معنا و مفهومی دارد؟ امروزه خانواده‌ها چه هزینه‌ها و مخارجی را برای داشتن فرزند می‌پردازند؟ داشتن فرزند چه سود و منفعتی برای زوجین و خانواده ایجاد می‌کند؟ وضعیت اقتصادی جامعه و سطح درآمد خانوار چه نقشی در تصمیم زوجین به فرزندآوری دارد؟ شرایط اجتماعی و فرهنگی جامعه چه نقشی در فرزندآوری اعضای جامعه دارد؟ و آیا تغییر سبک زندگی (مدیریت بدن، توجه به اوقات فراغت و پایگاه اقتصادی- اجتماعی) در نگرش زنان به فرزندآوری نقشی دارد؟

یافته‌های پژوهش

تحلیل داده‌ها نشان داد که مشارکت‌کنندگان علاقه‌مند به داشتن فرزند هستند؛ اما شرایط کنونی زندگی به‌گونه‌ای است

برای قابلیت اعتماد یافته‌های پژوهش تلاش شد تا محقق، تجربه‌های زیسته و پیش‌داوری‌های خود را تا حد ممکن کنار بگذارد و همه توان خود را برای بررسی دقیق و غنی به کار ببرد. همچنین مشارکت زیادی با مشارکت‌کنندگان انجام شد و تمام گفته‌های آنها به‌طور دقیق ثبت و ضبط شد. بعد از انجام کدگذاری و مقوله‌بندی، نتایج پژوهش در اختیار ۴ نفر از استادان و ۲ نفر از مشارکت‌کنندگان قرار گرفت و بعد از اعلام نظرها، تعدادی از مقوله‌ها بازبینی شد. همچنین تلاش شد تا برای پایایی تحقیق، ضمن رعایت اصول و نکات لازم در زمان مصاحبه و ضبط تمامی مصاحبه‌ها و رخدادها، تمامی مطالب به‌طور کامل ثبت و پیاده‌سازی شود.

تمامی مصاحبه‌ها را خود محققین انجام دادند و برای مراعات ملاحظات اخلاقی، کلیه مراحل با رضایت آگاهانه مشارکت‌کنندگان و تکمیل فرم‌های رضایت‌نامه انجام شد؛ علاوه‌براین، تلاش شد تا به مشارکت‌کنندگان در فرایند مصاحبه‌ها فشار وارد نشود؛ علاوه‌براین، اگر اطلاع‌رسان‌ها به توضیحات تکمیلی نیاز داشتند، توضیحات لازم ارائه شد و به آنها زمان کافی برای پاسخ‌گویی اختصاص یافت. همچنین برای ایجاد فضای امن و آرام به هنگام مصاحبه اقدامات لازم انجام شد.

دلالت‌های معنابخش

مشارکت‌کنندگان این پژوهش بیان کردند که فرزند به‌عنوان نیرویی محرک، ادامه زندگی را برای خانواده دل‌چسب‌تر می‌سازد. آنها به‌کرات از شیرینی‌ها و زیبایی‌های داشتن فرزند سخن گفتند. مقوله‌های استخراج‌شده از مفاهیم شامل فرزندآوری به‌مثابه فرصت رهایی‌بخشی از چالش‌ها، معنابخشی به زندگی و ترجیح جنسی والدین است که به مقوله دلالت‌های معنابخش فرزندآوری سوق یافت.

که آنها را از این هدف دور می‌سازد. از تحلیل داده‌های پژوهش، شش مقوله فرعی با عناوین «فرزندآوری به‌مثابه فرصت رهایی‌بخشی از چالش‌ها، معنابخشی به زندگی، ترجیح جنسی والدین، نگرانی‌های تربیتی، نگرانی والدین از تغییرات سریع سبک زندگی نسل جوان، تلقی فرزند به‌مثابه باری اقتصادی مطرح شد که این شش مقوله فرعی در دو مقوله اصلی «دلالت‌های معنابخش فرزندآوری و موانع و ادراک مخاطره» احصا شد.

جدول ۲- بسترهای انگیزه‌بخش

Table 2- Motivational contexts

مقوله	کدهای متمرکز	کدهای اولیه
		داشتن همدم
		تربیت فرزند صالح
		آرامش زندگی
	فرزندآوری به‌مثابه	استحکام بنیان خانواده
	فرصت رهایی‌بخشی	خانواده گسترده‌تر
	از چالش‌ها	گرمی‌بخش زندگی
		تجربه حس مادری
دلالت‌های معنابخش		ثمره زندگی
فرزندآوری		شیرینی زندگی
	معنابخشی به زندگی	میوه عشق والدین
		دردسری شیرین
		ترجیح جنسی از فرزند دوم به بعد
	ترجیح جنسی والدین	ترجیح جنسی به نفع پسر
		تداوم باروری برای دختردارشدن
		تنوع جنسی فرزندان
		اهمیت سلامت فرزند بر جنسیت آن
		تساوی نقش‌آفرینی فرزندان در آینده

درباره انگیزه‌اش از فرزندآوری می‌گوید:

«مجبئی که پدر و مادر، نثار من کرده بودند را می‌خواستم

به فرزندم ببخشم و از تنهایی دریابم.»

بعضی از زنان وجود فرزند را به‌عنوان همدم و مونس برای خود لازم و ضروری می‌دانند. برخی هم به داشتن فرزند برای ادامه نسل بعد از خود و تربیت فرزندی صالح مقیدند که یادآور نام نیک والدین باشند. فاطمه (۴۷ساله، ابتدایی) درباره هدفش از فرزندآوری می‌گوید:

«تلاش کردم فرزند سالم و صالح و مؤمنی تربیت کنم

فرزندآوری به‌مثابه فرصت رهایی‌بخشی از چالش‌ها

یکی از مهم‌ترین انگیزه‌های ازدواج افراد که اغلب در اولویت دوم قرار می‌گیرد و زوجین آن را در بعد از عشق و علاقه به یکدیگر بیان می‌کنند، انگیزه فرزندآوری و صاحب‌اولادشدن است. مادران بنا به رسالت مادری خویش، عاشقانه در پی تجربه‌کردن حس زیبای مادری و پرورش موجودی در درون خود هستند تا با تولد نوزاد محبت‌های مادرانه‌شان را بی‌هیچ چشم‌داشتی نثار فرزندانشان کنند. مژگان (۳۱ساله، کارشناسی)

که به درد خانواده و جامعه بخوره».

برخی هم بر این باورند که با آمدن فرزند زندگی‌شان از یکنواختی درآمده و با افزوده شدن به تعداد فرزندان، صاحب خانواده گسترده‌تری شده‌اند که این وضعیت برای اعضای خانواده شادی‌آفرین و حمایت‌بخش است. پریا (۲۱ساله، کارشناسی) در این باره می‌گوید:

«پدر و مادر شدن حس خوبی داره و باوجود بچه‌ها ما یک خانواده کامل حساب می‌شیم».

از دیدگاه بسیاری از زنان، وجود فرزندان به زندگی مشترک آنان آرامش و صفای بیشتری می‌بخشد و استحکام و پایداری بیشتر بنیان خانواده را فراهم می‌سازد و در بسیاری از موارد از تلاشی شدن آن جلوگیری کرده است. بیشتر مشارکت‌کنندگان، علت اصلی فرزندآوری‌شان را وجود تکیه‌گاهی برای دوران سال‌خوردگی و کهن‌سالی می‌دانند، فرزندان که امید به آینده را در وجود پدر و مادر افزایش می‌دهند و در آینده همین فرزندان کمک‌حال و دستگیر آنان خواهند بود. سمیه (۲۷ساله، کارشناسی ارشد) درباره نقش حمایتگری فرزندان از والدین در دوران پیری می‌گوید:

«فرزند رو برای کهن‌سالی خود می‌بینم. اینکه عصای دست پیرمون باشه و اون دوران تنها نباشیم».

لازم است به زوجینی هم اشاره کرد که تنها برای رهایی از انگ بی‌فرزند و اینکه دیگران آنان را نازا به حساب نیاورند، مجبور می‌شوند بلافاصله بعد از ازدواج اقدام به فرزنددار شدن کنند؛ از این رو می‌توان گفت که هر فردی انگیزه و هدف متفاوتی از فرزنددار شدن دارد و بنابراین باید با توجه به سن و مدت ازدواج هر فرد جویای انگیزه فرزندآوری او شد. لیلا (۲۲ساله، کارشناسی) در این باره می‌گوید:

«اطرافیان خیلی حرف می‌زنن و حرف در میان که فلا نی بچه داره یا نداره و همین حرفا باعث می‌شه خیلیا تحت فشار قرار بگیرن و تصمیم به بچه‌دار شدن بگیرن».

معنا بخشی به زندگی

فرزندان برای والدین دارای معنا و مفهوم خاصی هستند؛

از این رو تنوعی از مفاهیم برای فرزندان بسته به دید و تفکر پدر و مادرشان وجود دارد. برخی فرزند را ثمره و میوه زندگی می‌دانند و زندگی بدون فرزند برایشان بی‌مفهوم و عبث است. ورود فرزند به زندگی مرد و زن شیرینی خاصی می‌بخشد؛ زیرا درخت عشق و الفت والدین به ثمر نشسته و میوه داده است. زهرا (۵۵ساله، دیپلم) درباره این مورد می‌گوید:

«شیرینی زندگی به بودن بچه‌هاست و حالا که بزرگ شدند، باعث افتخار و سربلندی ما».

برخی فرزندان را دردسرهای شیرینی می‌بینند که به زندگی معنا بخشیده و انگیزه‌ای برای ادامه زندگی‌شان شده‌اند. به عبارتی فرزندان تمام زندگی پدر و مادر می‌شوند و این دل‌بندان کوچک وابستگی شدیدی به خود در وجود پدر و مادر ایجاد می‌کنند، به حدی که والدین آنان را مایه خیر و برکت زندگی خویش می‌دانند. فرشته (۳۵ساله، کارشناسی ارشد) درباره معنای فرزند می‌گوید:

«بچه‌ها باعث گرمی زندگی و افزایش شور و نشاط بین والدین می‌شن و مایه برکت زندگی والدینشون هستن».

ترجیح جنسی والدین

طبق آیات قرآن^۱ خداوند می‌فرماید: خود به هرکس که بخواهد فرزند پسر و به هرکس هم که بخواهد فرزند دختر عنایت می‌کند و به بعضی هر دو و به بعضی هیچ کدام. امروزه با پیشرفت علم پزشکی زوجین می‌توانند در حوزه تعیین جنسیت جنین خویش ورود کنند و با آنکه برخی افراد دختر یا پسر بودن فرزند اول برایشان مهم نیست، جنسیت فرزند دوم برای آنها حائز اهمیت فراوان است؛ زیرا به تعبیر عموم مردم می‌خواهند جنسشان جور باشد. لیلا (۲۲ساله، کارشناسی) درباره اهمیت جنسیت فرزند می‌گوید:

«توی فامیل ما جنسیت فرزند اول خیلی تفاوت نمی‌کنه؛ ولی برای فرزند دوم مهمه».

برخی از زنان هم بر این باورند که فرزند دختر به کانون خانواده، صمیمیت و گرمای بیشتری می‌بخشد و با وجود

^۱ «يَهَبُ لِمَن يَشَاءُ إِنثَاءً وَيَهَبُ لِمَن يَشَاءُ الذُّكُورَ» (شوری، ۴۹). خداوند به هر کس بخواهد دختر هدیه می‌دهد و به هرکس بخواهد پسر می‌بخشد».

«واقعاً دلم برای بچه‌های امروزی می‌سوزه. امروزه خانواده خیلی ز رنگ باشن دوتا بچه بیارن. به همین خاطر بچه‌هاشون خیلی تنها می‌شن و از نعمت داشتن چند تا خواهر و برادر محروم‌اند.»

موانع و ادراک مخاطره

مشارکت‌کنندگان به این نکته اذعان دارند که فرزندپروری کاری ساده‌ای نیست، پیچیدگی خاصی دارد و ظرافت‌های زیادی را برای تربیتی صحیح و همه‌جانبه می‌طلبد. آنها از بیم‌ها و نگرانی‌های خود در عرصه فرزندپروری گفتند که شامل نگرانی‌های تربیتی، تغییرات سریع سبک زندگی نسل جوان و تلقی فرزند به مثابه باری اقتصادی می‌شود. این مفاهیم ما را به مقوله مخاطرات فرزندپروری هدایت کرد.

داشتن فرزندان پسر، برای داشتن فرزند دختر سختی‌های زایمان را به جان پذیرا می‌شوند. عکس آن هم وجود دارد که برای داشتن فرزند پسر با دارا بودن چند دختر متحمل سختی‌های فرزندآوری مجدد می‌شوند. عده‌ای از زنان مصاحبه‌شونده به سالم بودن فرزند اهمیت داده‌اند و معتقدند جنسیت فرزند برایشان تفاوتی ندارد؛ زیرا هر دو را در حمایت از خانواده به یک اندازه مهم می‌دانند. برخی هم تنوع جنسی را ترجیح می‌دهند و معتقدند با در نظر داشتن کارکردهای نقش خواهری یا برادری و نیازهایی که فرزندان‌شان در آینده برای داشتن حامی و همراه پیدا می‌کنند، در خانواده باید هم پسر باشد و هم دختر تا فرزندان دچار محرومیت‌های ناشی از نداشتن خواهر یا برادر نشوند. فاطمه (۴۷ساله، ابتدایی) درباره اهمیت داشتن خواهر و برادر می‌گوید:

جدول ۳- بسترهای کنترلگر

Table 3- Restrictive contexts

مقوله	کدهای متمرکز	کدهای اولیه
موانع و ادراک مخاطره	نگرانی‌های تربیتی	مسائل تربیتی فرزندان
		فقدان بهزیستی روانی
		انتخاب نادرست مسیر زندگی
		آشنا نبودن دختران با مهارت‌های زندگی زناشویی
	تغییرات سریع سبک زندگی نسل جوان	درگیر شدن در باندهای فساد و مواد مخدر
		شکاف نسلی بین والدین و فرزندان
		چشم‌وهم‌چشمی در تأمین جهیزیه دختران
		ازدواج درست و یافتن همسر مناسب
	تلقی فرزند به مثابه باری اقتصادی	مطمئن نبودن از تأمین اقتصادی فرزند
		ناکافی بودن حقوق ماهیانه
		مشکلات مالی

نگرانی‌های تربیتی

فرزندان با حضور شادی‌بخش خود درون زندگی زوجین، دغدغه و نگرانی‌هایی را هم با خود به همراه می‌آورند که بیشتر والدین همیشه درگیر آنها هستند. در زیرمقوله نگرانی‌های تربیتی، مفاهیمی نظیر مسائل تربیتی فرزندان، کم‌رنگ شدن اعتقادات مذهبی، تأثیر رسانه‌ها و فضای مجازی

بر سلامت روان فرزندان، تعامل با گروه همسالان ناشناس، انتخاب نادرست مسیر زندگی، آینده نامعلوم شغلی، مسئله ازدواج و همسرگزینی، هزینه‌های ازدواج و مسکن به عنوان دغدغه‌های مشترک والدین در تربیت فرزندان استخراج شده است. لازم به ذکر است که شیوه‌های تربیتی کودک در گذر زمان دگرگون شدند؛ در گذشته پدر قدرت برتر خانواده

گوناگون موجب شده است که هویت و سلامت روان افراد جامعه تحت تأثیر قرار گیرد و نوجوانان مستعدترین گروهی هستند که این تحولات بر آنها تأثیر گذاشته است. مسائل و مشکلات استفاده از فضای مجازی، اینترنت و ماهواره را می‌توان در حیطه‌های جسمانی، اجتماعی، روانی، هویتی و آموزشی طبقه‌بندی کرد. در نتیجه با آشنایی سازوکار تأثیرگذاری این فناوری‌ها بر پیکره اجتماعی، روانی و جسمانی افراد می‌توان نقش مؤثری در پیشگیری از آثار و پیامدهای آن ایفا کرد. سمیه (۲۷ساله، کارشناسی ارشد) درباره نقش رسانه‌ها و فضای مجازی در سلامت روانی فرزندان می‌گوید:

«چون در جامعه ما از فضای مجازی به‌صورت صحیح استفاده نمی‌شود و این رسانه‌ها بیشتر مروج فرهنگ مادی‌نگر و لذت‌جو و فردگرایانه غربی‌اند، پیامدهای منفی بر سلامت روانی مخاطبان به‌خصوص نوجوانان و جوانان دارند. خیلی از تعلقات دینی و اخلاقی افراد تحت تأثیر قرار می‌گیرند؛ به‌علاوه که خیلی از نوجوانان با همانندسازی خودشان با قهرمانان فضای مجازی و عدم امکان بالفعل کردن هیجانات و احساسات خودشان تو جامعه، دچار اضطراب، افسردگی می‌شوند. وضعیتی که مانع پیشرفت اونا تو درس و کار و شغل و زندگی‌شونه.»

شیوع رفتارهای پرخطر، یکی از موارد جدی تهدیدکننده سلامت است که در سال‌های اخیر با توجه به تغییرات سریع اجتماعی، از سوی سازمان‌های بهداشتی و سیاست‌گذاران اجتماعی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مشکلات موجود در جامعه به آن توجه شده است. هرچند که هیچ‌یک از بخش‌های جامعه از عواقب ناگوار رفتارهای تهدیدکننده سلامت در امان نیست، نوجوانان در معرض خطر بیشتری قرار دارند. بسیاری از نوجوانان در مقابله با دشواری‌ها و بحران دوران نوجوانی دست به رفتارهایی می‌زنند که سلامت حال و آینده آنان را متأثر می‌سازد. مصرف مواد، خشونت و رفتارهای جنسی پرخطر، علت بسیاری از مرگ‌های سنین نوجوانی را تشکیل می‌دهند. فاطمه (۴۷ساله، ابتدایی) از نگرانی‌های خانواده‌اش درباره شرایط نگران‌کننده‌ای که پسر دانشجویانشان در آن قرار گرفته می‌گوید:

«پسر که دانشگاه قبول شد، چون خارج استان بود باید می‌رفت خوابگاه. یه وقتی خودش تعریف می‌کنه که چه

محسوب می‌شد و مادر فرمان‌بردار و کودکان مطیع والدین خویش بودند. والدین انتظار داشتند کودکان اطاعتی بی‌چون و چرا داشته باشند؛ اما با گذر زمان علاوه بر تغییر روابط اعضا درون خانواده، شیوه‌های تربیت فرزندان نیز دستخوش تغییراتی شده است. به‌گونه‌ای که والدین انعطاف‌پذیری بیشتری دارند و فرزندان استقلال بیشتری را می‌طلبند. همان‌گونه که می‌دانیم چگونگی تعامل والدین با فرزند در دوره‌های مختلف زندگی تأثیرات متفاوتی بر رشد شخصیت او می‌گذارد. کنش متقابل و روابط عاطفی بین والدین و فرزندان، به روابط اجتماعی او در آینده شکل می‌دهد و نحوه برخورد والدین با کودک در چگونگی اجتماعی شدن و کسب مهارت‌های اجتماعی فرزندان تأثیرگذار است.

انسان‌ها از کودکی در دوراهی انتخاب قرار دارند و تا پایان زندگی این انتخاب‌ها مسیر زندگی افراد را مشخص می‌کنند. انتخاب‌هایی که گاه همراه با موفقیت است و گاهی با شکست مواجه می‌شود. یکی از اصلی‌ترین نگرانی‌های والدین این است که فرزندان‌شان بتوانند انتخاب درستی برای آینده زندگی خود داشته باشند و از طریق این انتخاب درست، کیفیت خوب و امنیت پایدار زندگی خود را در آینده تضمین کنند. فاطمه (۴۷ساله، ابتدایی) درباره دغدغه‌هایی می‌گوید که خانواده‌ها برای فرزندان‌شان دارند:

«بیشتر خانواده‌های اصیل یزدی نگران تربیت اخلاقی و دینی فرزندانشون هستن. اینکه آداب و رسوم را رعایت کنند و برای آینده‌شون از نوجوانی و جوانی خوب هدایت بشن، درست برنامه‌ریزی کنن و در کل آدمای موفق بشن که هم برای خانواده و هم شهر و مملکتشون باعث افتخار باشن.»

طی دهه‌های اخیر استفاده از فناوری‌های ارتباطی فزونی یافتند و فضاهای مجازی بیش از گذشته در دسترس همگان قرار دارند. فضای مجازی، فرصت‌های زیادی را در امر آموزش، ارتقای آگاهی و تسهیل ارتباطات بین فردی به ارمغان آورده است؛ اما در کنار مزایایی که دسترسی به فناوری‌های ارتباطی برای انسان عصر مدرن فراهم ساخته است، نمی‌توان از معایب آنها چشم‌پوشی کرد؛ زیرا رشد روزافزون فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات از جهات

بحث افزایش سطح تحصیلات دخترانشان در سطوح عالی و متعاقب آن نگرانی‌هایی برای یافتن شغل مناسب برای آنان شده است. مرگان (۳۱ساله، کارشناسی) درباره توجه والدین به مقوله تحصیلات و شغل دختران می‌گوید:

«امروزه یکی از دغدغه‌های مهم پدر و مادرا برای دخترانشون، ادامه تحصیل و داشتن شغله؛ زیرا آنها مایل‌اند که دخترشون تو آینده صاحب شغل بشه و ازلحاظ تأمین زندگی خود استقلال و رفاه بیشتری داشته باشه.»

تأخیر در فرزندآوری یا تمایل به فرزندآوری پایین یکی از پدیده‌هایی که جامعه امروز با آن دسته‌وپنجه نرم می‌کند. در سال‌های اخیر در میان برخی از زوج‌های جوان، تمایل به بی‌فرزندگی یا بسنده کردن به یک فرزند رواج یافته است. داشتن مشغله‌های فراوان، ادامه تحصیل، حفظ موقعیت شغلی، فعالیت‌های متنوع، کمبود وقت و مشکلات اقتصادی ازجمله مواردی است که معمولاً زوج‌های جوان خود را با آن قانع می‌کنند و پدیده کم‌فرزندگی یا بی‌فرزندگی را رقم می‌زنند و این موارد ازجمله نگرانی‌هایی است که والدین به‌خصوص مادران درباره دختران ازدواج کرده خود دارند. سمیرا (۵۱ساله، دیپلم) می‌گوید:

«دختر من دیر ازدواج کرد به‌خاطر ادامه تحصیلش، بعد از ازدواجش هم تا چند سالی بی‌خیال بچه‌دارشدن بودند، تا اینکه بالاخره تصمیم گرفتن به بچه بیارن که البته طول کشید تا باردار بشه... حالا هم بعد از اینکه بچه اولش دیگه ۴ سالشه، دیگه تصمیمی برای بچه‌دارشدن نداره! بالاینکه من حاضرم از بچه‌اش مراقبت کنم و...»

جامعه ایران در دهه‌های اخیر در جریان تحولات فرهنگی و اجتماعی وسیعی قرارگرفته است. این تحولات به‌ویژه در خانواده‌ها چشمگیر بوده است. یکی از مهم‌ترین تحولات، برجسته‌ترشدن تفاوت‌های ارزشی میان فرزندان و والدین است که موجب گردیده است تا خانواده‌ها در معرض چالش‌های جدی قرار گیرند. تفاوت بین نسلی به معنای وجود اختلاف‌نظرهای مهم میان والدین و فرزندان در ابعاد مختلف زندگی نظیر الگوی همسرگزینی، الگوی مصرف کالای فرهنگی، نحوه گذراندن اوقات فراغت، رفتار دینی و نگرش به جنسیت است. هرقدر بین نگرش‌ها و ارزش‌های والدین و فرزندان

خبره توی خوابگاه و دانشگاه. می‌گه توی خوابگاه بیشتر پسرا سیگار می‌کشن. حتی بعضیاشون مواد مخدر و خیلی چیزای دیگه مصرف می‌کنن. از دوست دخترانشون و رابطه‌هایی که بعضی از پسرا با دخترا دارن می‌گه. من که مو بر تنم سیخ شده! خیلی نگران پسرمن هستیم. البته ما سعی کردیم پسرمن را خیلی خوب تربیت کنیم؛ ولی اون محیط شرایط خیلی بدی هست...»

در جامعه ما، حجم بالایی از نیروی جوان و متقاضی کار وجود دارد که در پی دستیابی به شغل مطلوب و دلخواه خود است. در بیشتر اوقات این نیروی فعال و جویای کار که اکثراً تحصیل کرده نیز هستند، با موانع و مشکلات زیادی روبه‌رو می‌شوند که دستیابی به شغل را برای آنان ناممکن می‌سازد. عدم سلامت اداری، رواج رابطه‌گرایی، شرایط سخت استخدام، طولانی بودن مدت‌زمان تحصیلات، افزایش بی‌رویه فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، منطبق نبودن مهارت‌ها با نیاز بازار کار همگی دست‌به‌دست هم داده‌اند تا قشر عظیمی از جوانان بااستعداد و جویای شغل بیکار باشند. در این میان نگرانی‌های والدین در ارتباط با پیامدهای نبود شغل مناسب برای جوانان قابل تأمل است. نرگس (۴۴ساله، دکتری) درباره وضع نابسامان شغلی جوانان در شهر یزد می‌گوید:

«بیکاری و نداشتن یه شغل واقعاً معضل بزرگی شده، هم برای خانواده‌ها و هم شهرمون. الان تو یزد همه بیکارای استان‌های دیگه میان کار پیدا می‌کنن. اون‌وقت خود جوونای یزدی خیلانشون کار ندارن. همین‌جوری علاف و معطل وقت می‌گذرونن... اینا رو آدم می‌بینه واقعاً غصه می‌خوره. خیلی نگران‌کننده هست. آخه من خودم هم دوتا پسر دارم...»

نگرانی والدین از تغییرات سریع سبک زندگی نسل جوان

جامعه ایران طی دهه‌های گذشته به‌ویژه پس از انقلاب اسلامی، تحولات اجتماعی و فرهنگی عظیمی تجربه کرده است و مشارکت گسترده زنان در نظام آموزش عالی و بازار کار ازجمله این تغییرات مهم است. باتوجه به شرایط اقتصادی و اجتماعی جامعه، نگرش عمومی به تحصیل و اشتغال دختران تغییر یافته است و همین امر زمینه‌ساز توجه بیشتر والدین به

همسانی بیشتری باشد، فرزندان کمتر با بحران ارزشی و شکاف بین نسلی مواجه می‌شوند. ندا (۳۲ساله، کارشناسی) درباره شکاف بین نسلی در خانواده‌ها می‌گوید:

«تأخیر در ازدواج و به تعویق انداختن فرزندآوری که امری عادی در زندگی جوانی ما شده، یکی از پیامدهای همیش ايجاد فاصله سنی بین والدین و فرزندان و فاصله بین نسلیه. به همین علت هیچ‌یک از طرفین حرف همو نمی‌فهمن...»

لیلا (۲۲ساله، کارشناسی) درباره تفاوت بین نگرش‌های والدین و فرزندان می‌گوید:

«پدر و مادر این روزا با نوجوان‌ها و جوان‌هاشون سر خیلی چیزا بحث‌وجدل دارن؛ مثلاً والدین درباره نوع فکر و باور و حتی نوع ظاهر و پوشش و نحوه برخورد و تعاملات فرزندانشان با اونها متفاوت فکر می‌کنن.»

در زمینه نگرانی‌های مرتبط به تغییرات سریع سبک زندگی نسل جوان به مواردی توجه شده است؛ از قبیل اشتباه والدین در تربیت دختران، اولویت ادامه تحصیل و احراز شغل، چشم‌وهم‌چشمی در تأمین جهیزیه دختران، ازدواج درست و یافتن همسر مناسب، ناآشنایی با مهارت‌های زندگی زناشویی، تأخیر در فرزندآوری و فرزندآوری پایین دختران ازدواج کرده که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد.

از آنجاکه دختران، همسران و مادران آینده خواهند بود، خداوند در فطرت آنها شرایط و روحیات لازم مادری و همسری را قرار داده است. مهم‌ترین هدف از تربیت دختران افزون بر خودسازی و پرورش استعدادهای ذاتی و باورهای دینی، آشناکردن آنان با فنون و شیوه‌های زندگی مانند همسرمداری و فرزندپروری است. نعیمه (۳۷ساله، کارشناسی) درباره اهمیت توجه به تربیت دختران می‌گوید:

«همه پدر و مادر همیشه درگیر و نگران تربیت بچه‌هاشون، به‌خصوص دخترا که به‌خاطر خلیات و روحیات لطیف و حساسی که دارن توجه بیشتری رو برای تربیت درست می‌طلبن و از آنجایی که بعداً خودشون باید نسل بعدی را تربیت کنند، پرداختن به مسائل تربیتی آنان خیلی مهمه و هر اشتباه و کوتاهی تو این زمینه عواقب ناخوشایندی برای خود دختر و نسل بعدی داره.»

تهیه جهیزیه سنگین و مخارج برگزاری مراسم یکی از موانع بزرگ در به تأخیر افتادن ازدواج جوانان در شرایط کنونی است؛ این در حالی است که باید از چشم‌وهم‌چشمی‌ها و اعمال فشار بر خانواده دختر و پسر پرهیز شود و تهیه جهیزیه با توافق طرفین آن‌هم در حد وسع مالی صورت پذیرد. آنچه این روزها در بین خانواده‌ها مشاهده می‌شود، چشم‌وهم‌چشمی‌های غیرمعقول در میان زوج‌های جوان است. زهرا (۵۵ساله، دیپلم) درباره نگرانی‌های والدین برای تأمین جهیزیه دخترانشان می‌گوید:

«متأسفانه باتوجه‌به اینکه اغلب خانواده‌ها از سطح زندگی متوسط به پایینی برخوردارن، هنگام خرید جهیزیه می‌گن جهیزیه‌ای می‌خواهیم که بعداً پشت سر دخترمون حرف نباشه و اصلاً توجهی به اینکه این وسیله‌ای که دارن خرید می‌کنن آیا تو زندگی کاربرد داره یا نه؟»

این روزها نگرانی درباره نیافتن همسر دلخواه به یکی از دغدغه‌های تعداد زیادی از جوانان و خانواده‌ها تبدیل شده است. در این زمینه سحر (۴۲ساله، دکتری) درباره دغدغه‌های دوست مجردش برای یافتن همسر مناسب می‌گوید:

«از زمان دبیرستان خواستگاری داشتم؛ ولی به دلایلی هنوز ازدواج نکردم. اوایل می‌گفتم می‌خوام برم دانشگاه و رد می‌کردم. کمی بعدتر به دلایل بچه‌گانه آنها را رد می‌کردم. چند سال بعد جدی‌تر به مسئله ازدواج فکر کردم؛ اما خیلی از آنها از نظر معیارهای اصلی و مهم با من همخوان نبودند. مواردی هم بودند که خودشان دیگر پیگیری نمی‌کردند. کمی که سنم بالاتر رفت، تعداد خواستگارا کم شد. الآن خیلی احساس تنهایی می‌کنم و واقعاً نیاز عاطفی دارم که ازدواج کنم؛ اما نمی‌توانم از معیارهایم پایین بیایم که مهم‌ترین آنها ایمان، شخصیت، اخلاق، تطابق فرهنگی، تناسب سنی و تا حدودی تحصیلی، مجردبودن و خانواده خوب داشته.»

ازدواج پیوندی است که انتظار می‌رود روزبه‌روز مستحکم‌تر شود؛ این در حالی است که پیوند بسیاری از زوج‌ها در اثر ناملایمات زندگی سست می‌شود و در موارد حاد به جدایی می‌انجامد. درواقع، نافرجامی بیشتر زندگی‌های مشترک به علت تسلط‌داشتن طرفین بر مهارت‌های زندگی زناشویی است و از بی‌توجهی به پیش‌نیازهای مهارتی ازدواج

است. امروزه خانواده‌ها به واسطهٔ فرزنددارشدن متحمل مخارج زیادی می‌شوند که این امر استرس و فشار زیادی را برای والدین ایجاد می‌کند؛ به گونه‌ای که برخی از زوجین به این باور رسیده‌اند که زمانی که شرایط اقتصادی مطلوبی ندارند، تولد فرزند به اشاعهٔ فقر و تداوم آن منجر خواهد شد و زندگی بهتر برایشان دور از انتظار خواهد بود. محبوه (۳۵ساله، دیپلم) دربارهٔ تمایل به فرزندآوری می‌گوید:

«دلیل اصلی کم‌شدن فرزندآوری مشکلات اقتصادی. ما خیلی دوست داریم چند فرزند دیگه هم داشته باشیم؛ ولی از پس هزینه هاش بر نمیایم».

بحث و نتیجه

پژوهش حاضر بر آن بود تا فهمی درونی از قصد فرزندآوری زنان در شهر یزد به دست آورد. این پژوهش براساس رویکرد تفسیری و روش‌شناسی کیفی انجام شد و از میان روش‌های مختلف از پژوهش کیفی، راهبرد نظریهٔ زمینه‌ای را استفاده کرده است. داده‌های این پژوهش با روش مصاحبهٔ حضوری و به شکل عمیق به دست آمده است. نتایج مطالعه حاکی از آن بود که قصد فرزندآوری زمینه‌مند است و برنامه‌ریزی مؤثر برای افزایش یا کاهش قصد فرزندآوری کنشگران در گرو شناسایی دقیق و علمی بسترها است.

قصد فرزندآوری با امید و ترس‌هایی آمیخته است. زوجین همواره در کنار جاذبهٔ فرزندداشتن نظیر شیرینی زندگی، میوهٔ عشق، تکیه‌گاه کهن‌سالی، همدم والدین و غیره با بیم‌ها همچون دشواری تربیت فرزند در عصر تکنولوژی و استفادهٔ گستردهٔ نسل حاضر از فضای مجازی، آیندهٔ نامعلوم شغلی، گروه همالان ناباب، مصرف فراگیر مواد مخدر، مطمئن‌نبودن از تأمین اقتصادی فرزند و غیره مواجه هستند. ترس‌هایی که آنها را مضطرب می‌کند و عاملیت و آزادی آنها را در فشار قرار می‌دهد. لازم به ذکر است که عوامل ترغیب‌کنندهٔ زوجین به فرزندآوری در قالب مقولاتی مثل فرزندآوری به‌مثابه فرصتی برای رهایی والدین از چالش‌های آتی زندگی، معنابخشی به زندگی و ترجیح جنسی والدین

موفق ناشی می‌شود. درک غیرواقع‌بینانهٔ زوجین از نقش همسری و انتظارات متقابل آنها از یکدیگر، فقدان یا ضعف آمادگی و آگاهی زن و شوهر به مهارت‌های ارتباطی صحیح و شیوه‌های ابراز نیاز عاطفی درون زندگی مشترک ازجمله عوامل زمینه‌ساز نارضایتی زناشویی زوجین در زندگی مشترک است. نسرین (۳۲ساله، کارشناسی) دربارهٔ لزوم آشنایی زوجین جوان با مهارت‌های زندگی زناشویی می‌گوید:

«زندگی مشترک خیلی بالا و پایین داره. تو این مسیر زن و شوهر با مشکلات زیادی مواجه می‌شن. برای زندگی‌های امروزی که با گذشته‌ها خیلی فرق کرده، واقعاً لازمه که دو طرف به‌خصوص دخترا با مهارت‌های همسررداری و مدیریت روابط زناشویی آشنا باشن تا بتونن مستقل برای حل مشکلات زندگیشون تصمیم بگیرن و اونو داخل زندگی خودشون و بین خودشون حل‌وفصل کنن».

تلقی ازدواج و فرزندآوری به‌مثابه باری اقتصادی

باروری یکی از عوامل سه‌گانهٔ تغییر و تحولات جمعیتی است و عوامل اقتصادی بر تصمیم‌گیری زوجین در فرزندآوری و رفتار باروری زنان مؤثرند. همچنین نمی‌توان از شرایط اقتصادی به‌مثابه عاملی مهم در به تأخیر انداختن ازدواج چشم‌پوشی کرد. فهیمه (۴۵ساله، دکتری) دربارهٔ مسئلهٔ ازدواج و همسرگزینی و هزینه‌های بالای تشکیل زندگی برای جوانان می‌گوید:

«امروزه مسئلهٔ ازدواج و انتخاب همسر یکی از دغدغه‌های والدین و جوان‌هاست. به‌غیراز نگرانی‌هایی که برای انتخاب یک همسر مناسب و اهل زندگی برای فرزندان وجود داره، مشکلات مربوط به تهیهٔ مقدمات زندگی مشترک، جهیزیه، مسکن و شغل مناسب و ثابت ازدواج را به معضلی تبدیل کرده که خیلی از خانواده‌ها از حل اون عاجز موندن. عمر جوونها داره بیهوده تلف میشه و ازطرفی هم به‌خاطر فراهم‌نبودن زمینهٔ ازدواج، فساد و فحشا داره تو جامعه زیاد و عادی میشه».

تصمیم به هر اقدامی ملزومات خاص خود را می‌طلبد و البته در مسیر اجرایی کردن هر تصمیمی، موانعی می‌توانند نقش بازدارندگی را ایفا کنند. بانوان یزدی هم معتقدند که شرایط اقتصادی مانعی جدی بر سر راه فرزندآوری زوجین

تصاحب آن را مستلزم اختصاص پول و زمان ازطرف والدین می‌داند، با مقوله تلقی فرزند به‌مثابه باری اقتصادی منطبق است. علاوه‌براین، از دیدگاه نظریه نوگرایی بسیاری از ارزش‌ها و هنجارها با تغییر روبه‌رو شده است؛ به‌عبارت‌دیگر نوگرایی به ظهور سبکی از زندگی منجر شده است که گرایش به فرزندآوری را هزینه‌بر می‌سازد و به‌تدریج ارزش‌های مرتبط به داشتن فرزند زیاد را از بین می‌برد (United Nation, 1990: 5-8). همچنین رویکرد نوگرایی بر این پیش‌فرض مبتنی است که تغییرات عمیقی در نقش‌های جنسیتی به‌موازات فرایند نوگرایی ایجاد می‌شود. استانداردهای جدیدی که امروزه بر زندگی اجتماعی افراد مسلط شده است و در کاهش تمایلات باروری نقش دارد، به‌صورت مشخص افزایش سطح تحصیلات زنان و مشارکت بیشتر آنان در بازار کار است. این یافته در قالب مقوله تغییرات سریع در سبک زندگی نسل جوان بر ساخت‌شده با گزاره‌های نظریه نوگرایی هم‌راستا است (Inglehart & Norris, 2003).

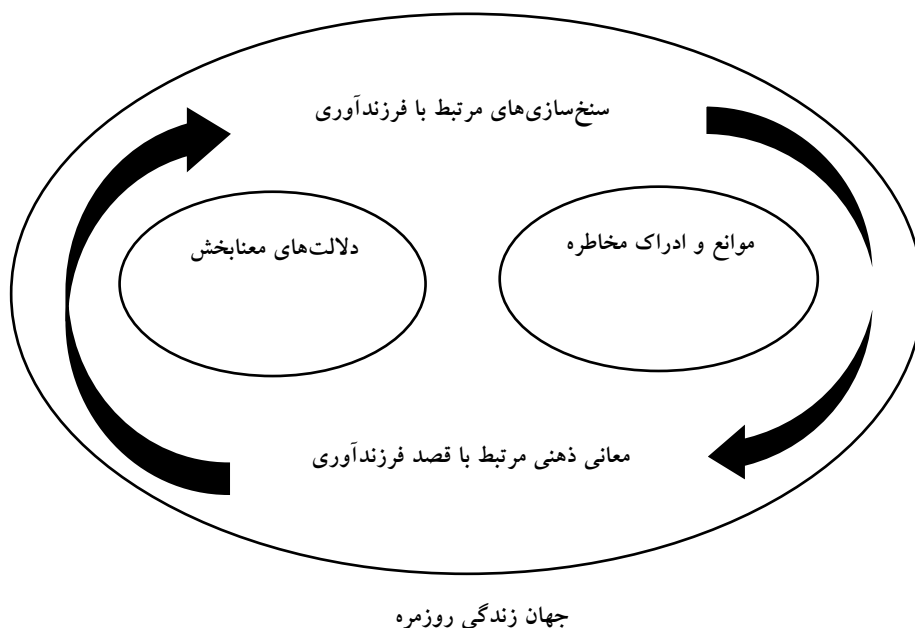
مشارکت‌کنندگان در ادامه و در مسیر بر ساخت عوامل انگیزه‌بخش فرزندآوری اذعان کردند که داشتن فرزند حس لذتی را در زندگی ایجاد خواهد کرد که پیش از آن تجربه نکرده بودند. مواردی نظیر خیروبرکت زندگی، گرمی‌بخشی، حمایت، امید به آینده، تکیه‌گاه، میوه زندگی، استحکام بنیان خانواده و غیره است؛ علاوه‌براین، یکی دیگر از بسترهای ترغیب‌کننده افراد به فرزندآوری ترجیحات جنسی است. درواقع برخی برای به دنیا آوردن فرزند پسر یا دختر اقدام به بارداری مجدد می‌کنند. یافته‌های به‌دست‌آمده نیز با نتایج مطالعه فروتن و همکاران (۱۳۹۳) و میلر (2011) هم‌راستا است.

از نوآوری‌های این پژوهش ارائه طرحواره نظری ذیل است که چگونگی بر ساخت قصد فرزندآوری را در بین شهروندان یزدی ارائه می‌دهد. مدل و الگوی حاصل‌شده، عوامل و فرایندهای شکل‌گیری قصد فرزندآوری را در اختیار قرار می‌دهد و از این الگو می‌توان در راستای تقویت نظریات شکل‌گیری قصد فرزندآوری استفاده کرد.

ارائه شدند. عوامل کنترلگر زوجین در فرزندآوری نیز در قالب مقوله‌هایی نظیر نگرانی‌های تربیتی، نگرانی والدین از تغییرات سریع در سبک زندگی نسل جوان و تلقی فرزند به‌مثابه باری اقتصادی بیان شدند. این مقوله‌ها نشان دادند که تصمیم فرزندآوری از دیدگاه کنشگران مطالعه حاضر پیچیده و چالش‌برانگیز تلقی می‌شود.

مجموع شرایط و بسترها و تجربیات اطلاع‌رسان‌ها در زیست جهان اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران سبب شده است تا سوژگی خود را مغلوب چارچوب‌های محدودکننده زندگی اجتماعی‌شان تلقی کنند. در این شرایط زوجین یا تولد فرزند را به تأخیر می‌اندازند و یا از آوردن فرزند چشم‌پوشی می‌کنند. اطلاع‌رسان‌ها قصد فرزندآوری را در معرض فرازوفرودهای اقتصادی دریافته‌اند. عده‌ای بیان کردند که اراده‌ای برای تمایل به فرزندآوری ندارند، بلکه این سطح دشواری‌های اقتصادی است که تعیین‌کننده قصد فرزندآوری است. همچنین نگرانی مشارکت‌کنندگان از چالش‌های تربیتی فرزندان در عصر حاضر یکی از اهرم‌های فشار بر باورهای ذهنی کنشگران تلقی می‌شود. درواقع آنها قدرت اثرگذاری فضای مجازی، دوستان ناباب، دسترسی به مواد مخدر و آینده نامعلوم را بر سبک پرورشی و تربیتی فرزندان خود، درخور توجه تصور کردند و نگاه مثبتی به آینده ندارند. لازم به ذکر است که امروزه سبک زندگی نسل جوان به‌سرعت در حال تغییر است، به‌گونه‌ای که والدین نگران از تغییر جهت‌گیری‌های ارزشی این نسل هستند؛ نسلی که چشم‌وهم‌چشمی، تأخیر در ازدواج، اولویت ادامه تحصیل و یافتن شغل خوب جزء مشخصات فرهنگی-اجتماعی برجسته آنها تلقی می‌شوند. نتایج و یافته‌های حاصل از این پژوهش با نتایج دیگر مطالعات نظیر عسکری ندوشن و رازقی نصرآباد (۱۴۰۲)، علیم‌رادیان و همکاران (۱۴۰۱)، عباسی شوازی و همکاران (۱۳۹۹)، نجار باغ‌سیاه و اسکافی (2019) هم‌راستا است. همچنین نظریه تبیین اقتصادی رفتار باروری گری بکر (1990) که فرزند را به‌مثابه کالای مصرفی تلقی می‌کند و

زیست جهان اجتماعی

شکل ۲- طرحواره نظری برساخت قصد فرزندآوری

Fig 2- Constructing a theoretical schema of childbearing intention

سیاست‌گذاری‌های جمعیتی را براساس واقعیت‌های جمعیت‌شناختی جامعه ایران، آسیب‌شناسی برنامه تنظیم خانواده و آثار و پیامدهای آن صورت دهند؛ زیرا در این شرایط است که زنان می‌توانند تصمیم‌گیری واقع‌بینانه‌ای درباره ترجیحات، ایدئال و تمایلات فرزندآوری خود داشته باشند. سیاست‌گذاران باید با استفاده از قابلیت‌های فراوان رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی، سیاست‌های جمعیتی تشویقی فرزندآوری را در قالب پیام‌های جذاب و ایجاد پنداره‌های مطلوب به افراد القا کنند و البته در اجرای تعهدات و مشوق‌های اعلام‌شده مصمم و پایبند بمانند. سیاست‌ها همچنین بایستی نابرابری‌های اقتصادی، شکل‌های جدید و بی‌ثبات شغلی، تغییر نقش‌های جنسیتی، افزایش نقش‌های اقتصادی مادران و هزینه‌های مسکن را که برای بسیاری از خانواده‌ها تحمل‌پذیر نیست، بازتاب دهند. آنها همچنین باید به ترجیحات متنوعی توجه کنند که افراد به زمان‌بندی، تعداد فرزندان و زمان والدین‌شدن دارند. آسیب‌شناسی اجرای سیاست‌های تشویق فرزندآوری و صیانت از جمعیت از

همان‌گونه که در شکل ۲ مشاهده می‌شود، قصد فرزندآوری به شدت متأثر از تجربیات و شرایط مختلفی است که افراد با آن مواجه می‌شوند و مرتب برساخت می‌شود. در این میان خود افراد نیز نقش عاملیت مهمی دارند و در فرایند برساخت تمایل‌داشتن یا نداشتن به فرزندآوری، ادراکات و باورهای ذهنی متفاوتی را بر می‌سازند که بر احساسات و متعاقباً بر کنش آنان تأثیر می‌گذارد؛ به عبارت دیگر، قصد فرزندآوری نه تنها متأثر از ساختارها و شرایط اجتماعی است، بلکه خود افراد باتوجه به آنچه تجربه کردند، آن را تفسیر می‌کنند و به آن واکنش ذهنی نشان می‌دهند.

این پژوهش به دنبال ارائه راه‌حل و درمان برای چالش‌هایی نیست که خانواده‌ها با آن مواجه هستند، اما در مقام پیشنهاد باید مطرح کرد که مداخله در تقلیل چالش‌های فرزندآوری به مجموعه وسیعی از عوامل از جمله شرایط اقتصادی بی‌ثبات، ابرآسیب‌های اجتماعی و ساختارهای فرهنگی بستگی دارد؛ ازاین‌رو پیشنهاد می‌شود که سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در حوزه خانواده و جمعیت،

دیدگاه ذی‌نفعان و مجریان نیز برای پژوهش‌های آتی در حوزه فرزندآوری در ایران پیشنهاد می‌شود.

تقدیر و تشکر

این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی «تحلیل کیفی نقش عوامل فرهنگی و اجتماعی در تغییرات شاخص‌های جمعیتی شهر یزد» است که معاونت دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد از آن حمایت مالی کرده است. این پژوهش در کمیته اخلاق در پژوهش دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد با کد اخلاق IR.SSU.MEDICINE.REC.1400.483 تأیید شد. نویسندگان مقاله، از مشارکت‌کنندگان در طرح و همچنین تمامی همکاران طرح کمال تشکر و قدردانی را دارند.

منابع فارسی

ارحامی، آ. (۱۴۰۱) رصد رفتارها و نگرش‌های ایرانیان در موضوع فرزندآوری (شماره ۱۸۲۱۶). مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1744103>

آقایاری هیر، ت.، فرخی نکارستان، م. و لطیفی مجره، س. ص. (۱۳۹۵). فرزندآوری به مثابه مخاطره (مطالعه کیفی زمینه‌های کم‌فرزندگی در شهر تبریز). *مطالعات راهبردی زنان*، ۱۹ (۷۳)، ۷-۳۳.

doi: 10.22095/jwss.2016.44367

عباسی، م. ب.، امیدوار شلمانی، ص. و صفاکیش، م. (۱۴۰۰). *سالنامه آمارهای جمعیتی ۱۳۹۹*. انتشارات سازمان ثبت احکام و امور کشوری و محلی. <https://samava.thmporg.ir/information/5295c0528213fd6364b7361fbf8b98a5.pdf>

عباسی شوازی، م. ج.، رازقی نصرآباد، ح. ب. و حسینی چاووشی، م. (۱۳۹۹). امنیت اقتصادی- اجتماعی و قصد باروری در شهر تهران. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۱۵ (۲۹)، ۲۱۱-۲۳۸.

doi: 10.22034/jpai.2020.243924

عسکری ندوشن، ع. و رازقی نصرآباد، ح. ب. (۱۴۰۲). تجربه مادری و چالش‌های فرزندآوری زنان شاغل: مطالعه کیفی در شهر تهران. *پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی*، ۱۲ (۳)، ۹۹-۱۲۲. doi: 10.22108/srsp.2023.138962.1934

علیم‌رادیان، م.، رازقی نصرآباد، ح. ب.، علی‌مندگاری، م. و عسکری ندوشن، ع. (۱۴۰۱). تأخیر در تولد فرزند دوم: تحلیل دوره ماندگاری در وضعیت تک‌فرزندگی در شهر خرم‌آباد. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۱۷ (۳۴)، ۷۳-۱۱۱. doi: 10.22034/jpai.2023.1983029.1258

فتحی، ا.، جاوید، ن. م. و نصیری‌پور، م. (۱۴۰۱). *روزند باروری در ایران از سال ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰*. مرکز آمار ایران. <https://old.sci.org.ir/news/ID/18601>

فروتن، ی.، سعیدی مدنی، س. م.، عسکری ندوشن، ع. و اشکاران، ر. (۱۳۹۳). الگوها و تعیین‌کننده‌های ترجیح جنسیتی در شهرستان نکا، استان مازندران. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۹ (۱۷)، ۱۷۱-۱۹۷. doi: 20.1001.1.1735000.1393.9.17.6.2

کلاته ساداتی، ا.، علی‌مندگاری، م.، فلک‌الدین، ز.، شیرینی محمدآباد، ح. و کلاتری، ف. (۱۴۰۳). واکاوی دیدگاه نخبگان در زمینه سیاست‌گذاری‌های جمعیتی در شهر یزد: یک مطالعه کیفی. *طلوع بهداشت یزد*، ۲۳ (۲)، ۱۱۸-۱۰۰. <http://tbj.ssu.ac.ir/article-1-3592-fa.html>

محمودیان، ح.، محمدپور، ا. و رضایی، م. (۱۳۸۸). زمینه‌های کم‌فرزندآوری در استان کردستان: مطالعه موردی شهر سقز. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۴ (۸)، ۱۲۲-۸۵. <https://sid.ir/paper/478159/fa>

References

- Abbasi-Shavazi, M. J., Razeghi-Nasrabad, H. B., & Hosseini-Chavoshi, M. (2020). Socio- economic security and fertility intention in Tehran City. *Journal of Population Association of Iran*, 15(29), 211-238. [In Persian]. doi: 10.22034/jpai.2020.243924
- Abbasi, M. B., Omidvarshalmani, S., & Safakish, M. (2021). *Population statistics yearbook 2020*. Publications of the National Civil Registration Organization. [In Persian] <https://samava.thmporg.ir/information/5295c0528213fd6364b7361fbf8b98a5.pdf>
- Aghayarihir, T., Farokhinekestan, M., & Latifimoghreh, S. S. (2016). Childbearing as risk: (Qualitative Study of milieu for bearing few children in Tabriz city). *Women's Strategic Studies*, 19(73), 7-33. [In Persian] doi: 10.22095/jwss.2016.44367
- Ajzen, I. (1987). Attitudes, traits, and actions: Dispositional prediction of behavior in personality and social psychology. *Advances in Experimental social Psychology*, 20, 1-63.

- determinants. *Journal of Population Association of Iran*, 9(17), 171-197. [In Persian]. [20.1001.1.1735000.1393.9.17.6.2](https://doi.org/10.1735000.1393.9.17.6.2)
- Good, W. J. (1963). *World revolution and family patterns*. Free Press of Glencoe.
- Heaton T. B. (1990). Marital stability throughout the child-rearing years. *Demography*, 27(1), 55-63. PMID: 2303141
- Inglehart, R., & Norris, P. (2003). *From traditional roles toward gender equality*. In: *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change Around the World* (PP. 29-48). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511550362.003>
- Japaridze, I., & Sayour, N. (2024). Housing affordability crisis and delayed fertility: Evidence from the USA. *Population Research and Policy Review*, 43(23), 1-34. <https://doi.org/10.1007/s11113-024-09865-8>
- Kalateh-Sadati, A., Alimondegari, M., Falakodin, Z., Shiri-Mohammadabad, H., & Kalantari, F. (2024). Analyzing the opinion of the elites in the field of population policies in the city of Yazd: A qualitative study. *The Journal of Toloo-e-Behdasht*, 23(2), 100-118. [In Persian]. <https://tbj.ssu.ac.ir/article-1-3592-en.html>
- Lebano, A., & Jamieson, L. (2020). Childbearing in Italy and Spain: Postponement narratives. *Population and Development Review*, 46(1), 121-144. <https://doi.org/10.1111/padr.12313>
- Mahmoudian, H., Mohammadpour, A., & Rezaei, M. (2009). Backgrounds of low fertility in Kurdistan province: A case study of Saez city. *Journal of the Iranian Demographic Association*, 4(8), 85-122. [In Persian] <https://www.sid.ir/paper/478159/fa>
- Mahmudian, H., & Rezaei, M. (2012) Women and low childbearing action: The case study of Kurdish women. *Women's Strategic Studies*, 14(55), 173-225. [In Persian] doi: [20.1001.1.20082827.1391.14.55.6.0](https://doi.org/10.1001.1.20082827.1391.14.55.6.0)
- McDonald, P. (2000). Gender equity in theories of fertility transition. *Population and Development Review*, 26(3), 427-439. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2000.00427.x>
- Miller, W. B. (2011). Differences between fertility desires and intentions: Implications for theory, research and policy. *Vienna Yearbook of Population Research*, 9, 75-98. https://pub.oew.ac.at/0xc1aa500d_0x002a70f5
- Najjar-Baghsiah, M., & Eskafi, M. (2019). The role of demographic variables in tendency toward one-child families among married women. *Journal of Research & Health*, 9(6), 480-487. <https://doi.org/10.32598/jrh.9.6.480>
- Neyer, G. R., Lappegård, T., & Vignoli, D. (2013). Gender equality and fertility: Which equality matters? *European Journal of Population*, 29, 245-272. <https://doi.org/10.1007/s10680-013-9292-7>
- United Nation. (1990). *Socio-Economic Development and Fertility Decline: A Review of Some Theoretical Approaches*. New York. UN. Department of International Economic and Social Affairs. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0065260108604116>
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (1972). Attitudes and normative beliefs as factors influencing behavioral intentions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 21(1), 1-9. <https://doi.org/10.1037/h0031930>
- Ajzen, I., & Klobas, J. (2013). Fertility intentions: An approach based on the theory of planned behavior. *Demographic Research*, 29(8), 203-232. [10.4054/DemRes.2013.29.8](https://doi.org/10.4054/DemRes.2013.29.8)
- Alimoradiyan, M., Razeghi-Nasrabad, H. B., Alimondegari, M., & Askari-Nodoushan, A. (2023). Delay in the second birth: An analysis of the length of waiting time from first to the second birth among women in the city of Khorramabad, Iran. *Journal of Population Association of Iran*, 17(34), 73-111. [In Persian] doi: [10.22034/jpai.2023.1983029.1258](https://doi.org/10.22034/jpai.2023.1983029.1258)
- Askari-Nodoushan, A., & Razeghi -Nasrabad, H. B. (2023). Motherhood experience and childbearing challenges of working women: A qualitative study in Tehran. *Strategic Research on Social Problems*, 12(3), 99-122. [In Persian] doi: [10.22108/srsp.2023.138962.1934](https://doi.org/10.22108/srsp.2023.138962.1934)
- Arhami, A. (2022). *Observation of Iranians' behaviors and attitudes regarding childbearing*. Research Center of the Islamic Consultative Assembly.. [In Persian] <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1744103>
- Becker, G. S. (1993). *A treatise on the family*. Harvard University Press: Cambridge. <https://www.hup.harvard.edu/books/9780674906990>
- Becker, G. S., Murphy, K. M., & Tamura, R. (1990). Human capital, fertility, and economic growth. *Journal of Political Economy*, 98(5), S12-S37. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/261723>
- Bellani, D., Arpino, B., & Vignoli, D. (2021). Time preferences and fertility: Evidence from Italy. *Demographic Research*, 44(50), 1185-1228. [10.4054/DemRes.2021.44.50](https://doi.org/10.4054/DemRes.2021.44.50)
- Charmaz, K. (2014). *Constructing grounded theory*. SAGE. <https://us.sagepub.com/en-us/nam/constructing-grounded-theory/book255601>
- Cheng, Y. H. A., & Hsu, C. H. (2020). No more babies without help for whom? Education, division of labor, and fertility intentions. *Journal of Marriage and Family*, 82(4), 1270-1285. <https://doi.org/10.1111/jomf.12672>
- Fathi, A; Javid, N. M., & Nasiripour, M. (2022). *Fertility trends in Iran from 2017 to 2021*. Iran Statistics Center. [In Persian]. <https://old.sci.org.ir/news/ID/18601/>
- Frejka, T., Goldscheider, F., & Lappegård, T. (2018). The two-part gender revolution, womenss second shift and changing cohort fertility. *Comparative Population Studies*, 43, 99-130. <https://doi.org/10.12765/CPoS-2018-09>
- Foroutan, Y., Saeidimadani, M., Askari-Nodoushan, A., & Ashkaran, R. (2014). Gender preferences in Neka, Mazandaran province: Patterns and